

Karadeniz Halk Türkülerinde Son Hece Özelliği

Last Syllable Feature In Black Sea Folk-Turks

Gökhan HAMZAÇEBİ

Öğr.Gör., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Giresun, Türkiye

ÖZET

Türk folklorunun kadrolarından olan geleneksel halk müziği, halkın kendi içinde ürettiği ve kendi içinde tükettiği tarihsel geçmişi ve kültürel özellikleriyle oluşturduğu bir müzik türüdür. Yüzyıllar içinde Çin setinden Adriyatik Denizi'ne kar olan geniş coğrafyada yaşamış, kültürel ve folklorik birikimlerini günümüz kadar taşımış Türk unsurları Anadolu coğrafyasında da müzikten dansa birçok kalıcı kültür ürünleri bırakmıştır. Anadolu coğrafyasında gelişen halk müziği, coğrafi yapı özellikleri, yaşam faktörü ve yöresellik bağlamında diğer ulus müziklerinden daha fazla ayrıntıya sahiptir. Karadeniz müziği bu özellikleriyle Anadolu müzik geleneğinden ayrı düşünülmemekle birlikte özel bir yere sahiptir. Türkmen unsurlarının önemli bir kısmı konargöçer yaşam tarzını benimserler, bu durum Karadeniz bölgelerinde günümüzde de devam etmekte olup, folklorik eserlerin üretimi bugünde devam etmektedir. Karadeniz bölgesi özelde Giresun, Trabzon ve Rize yöreleri konum itibarıyla zorlu coğrafyaya sahipliği, tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönemlerden günümüze pek çok uygarlığa yurt oluşu, sınırlı tarım arazileri gibi özellikleriyle kendine özgü bir karaktere sahiptir. Tüm bu yapılar yörenin diline, kültürüne gelenek-göreneklerine bilhassa da müzik kültürüne güçlü bir şekilde yansımıştır. Çalışmamızda Giresun, Trabzon ve Rize illerinde görülen türkü söyleme geleneğindeki söylenmeyen yarım kalan son heceler ve halk müziklerine ait kelimeler ele alınmıştır. Türkülerde yarım kalan kelimeler ve söylenmeyen son heceler başlığı altında olmak üzere ve de sözlü oyun müziklerinde ki yapıları ele alınarak çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz türkülleri, geleneksel müzik, halk oyunları müzikleri.

ABSTRACT

Traditional folk music, which is one of the cadres of Turkish folklore, is a type of music that the people produce and consume within themselves, with its historical background and cultural characteristics. Turkish elements, who have lived in a wide geography from the Chinese barrier to the Adriatic Sea over the centuries, have carried their cultural and folkloric accumulations to the present day, and have left many permanent cultural products, from music to dance, in the Anatolian geography. Folk music developed in the Anatolian geography has more details than other national music in terms of geographical structure features, life factor and locality. Black Sea music has a special place with these features, although it is not considered separately from the Anatolian music tradition. A significant part of the Turkmen elements adopt the nomadic lifestyle, this situation continues in the Black Sea regions today, and the production of folkloric works continues today. The Black Sea region, in particular Giresun, Trabzon and Rize regions, has a unique character with its features such as having a difficult geography in terms of location, being home to many civilizations from various periods in the historical process, and limited agricultural lands. All these structures are strongly reflected in the language, culture, traditions and customs of the region, especially in the music culture. In our study, the last unsaid syllables and words belonging to folk music in the folk song tradition in Giresun, Trabzon and Rize provinces are discussed. It has been studied under the title of unfinished words and unspoken last syllables in folk songs and by considering their structures in oral game music.

Keyword: Black Sea folk songs, traditional music, folk dance music.

1. GİRİŞ

Dünya'nın en önemli stratejik konumunda bulunan kadim Anadolu coğrafyası tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu topraklarda hüküm sürmüş ve her uygarlık tüm zenginliklerini kültürel miras olarak bırakmıştır. Tarih sahnesine ilk çıktığı dönemlerden bugüne kadim Anadolu topraklarında varlığını gösteren Türk uygarlıkları tarihin her kademesinde folklorik ve kültürel değerlerini bu topraklarda şekillendirmiş ve günümüze kadar geliştirmiştir. Geleneksel müzik ve halk oyunları Anadolu topraklarında hüküm sürmüş Türk uygarlıklarının bırakmış olduğu kültürel miras olduğu bilinmektedir. Karadeniz coğrafyasında bu gelişmelerden nasibini almış, Kimmerler, İskitler, Kıpçak ve Peçenekler gibi birçok uygarlığın folklorik birikintilerini günümüzde yaşatmaktadır. Karadeniz kültüründe bu bağlamda türküler sözleri ve melodik yapılarıyla birlikte incelenirken, müzikle gelişim gösteren halk oyunları oyun müzikleriyle birlikte incelenmiştir.

Ordu'dan Artvin'e kadar Doğu Karadeniz illeri özellikle kıyı kesimlerinde yöresel ağız ve dil yapılarıyla gerek türkülleriyle gerekse de geleneksel ezgilerin icrası bakımından diğer yörelere göre özelliğini günümüze kadar etkili bir şekilde korumayı başarmıştır. Bu durumu özellikle türkü söyleme geleneği içinde görmek mümkündür. Giresun, Trabzon ve Rize yöresinde geleneksel kültürle yaşayan halk, içtimai hayat içerisinde bir biriyle sosyalleşip ve iç içe yaşamayı bilmiş, kültürel özelliklerini fazla değişime uğratmadan geliştirerek geleneklerinin doğal aktarıcıları olmuşlardır. Türk kültüründe halk şiiri müzikal söyleyiş formu olan türküler kendine özgü en önemli özelliği, yöre insanının yaşamı ile ilgili olan tüm konuların yaşandığı anda içten gelecek kendi kendine doğal olarak söylenmesidir. Yörede yaşanan tarih içinde olayların yaşandığı sırada evlilik, ölüm, savaş, ayrılık, cinayet, sevinç gibi durumlarda söylenen bu ezgiler, ayrıca olaya tanık olmuş kişilerin duygularını da yansıtmaktadır (Eke, 2016: 37). Anadolu toprakları geleneksel kültür çeşitliliği ve farklılığı, şüphesiz ki halk türkülerine de ayrı bir zenginlik kazandırmıştır.

Kulaktan kulağa aktarılan geçmişten gelecek günümüze kadar taşıdığımız halk müziği, anonimleşme sürecini tamamlayarak, göstermiş olduğu önemi arz etmektedir Ülke coğrafyasında ve tarihinde önemli bir yeri olan, Karadeniz Bölgesi halkının yaşam tarzı, türkülere oldukça fazla yansımıştır. Dolayısıyla bu yansımaların ne boyutta olduğunu, neden kaynaklandığını öğrenebilmek adına ezgilerin oluşum yapısı hakkında yorumlarda bulunabilmek için, öncelikli olarak ezgilerin teorik özellikleri dikkate alınmalıdır (Yılmaz, Nacakcı, 2016: 85) . Türk Halk Müziğini zengin kılan en önemli özelliği, üslup ya da tavır özelliğidir. Türkünün sesleri kadar, onun söyleniş

biçimini belirleyen bu özellikler de önemli rol oynamaktadır. İşte bu özellikler, yöre yöre değişen karakteristik özellikleri belirler. Bazı ezgi ve üslupların çok kesin bir şekilde belli yörelere ait oldukları anlaşılmıştır (Elçi, 1996).

Bireysel ve toplumsal hayatla doğrudan bağlantılı olan şiirlerin müzikal söyleyiş formu olan türküler, ezgi, ritim, çalgı, icrası, bağlam ve mekânı insanı çevreleyen yaşantının bir göstergesidir. Karadeniz kıyı kesiminde gündelik hayatın yöre insanıyla yapılması gereken iş ve çalışma zamanları, eğlence, bayram, düğün gibi ritüellerinde müziklerin ve türkülerin olumlu hisleri tetiklediği, üretime ve çalışmaya kolaylık sağladığı, yabancı bireyler arasında güven arttırdığı, ortamdakiler arasında karşılıklı olarak tanıştırıcı, yakınlaştırıcı, kaynaştırıcı, sevdalanma ortamına etki yarattığı bilinmektedir. Doğu Karadeniz kıyılarında şekillenen türküler söyleyiş esnasında icra edenlerin hareket halinde olması ve mekânın zorluğu türkü sözlerinde ki sözlerin tipolojik zenginliğini gösterdiği göz ardı edilemez. Geleneksel söyleyiş topluluğun içinde dolaysız biçimde gerçekleşir. Her söylenen türkü, bir melodik sözler grubunun anlatı formunda yaratılmasıdır (Korkmaz, 2021: 147).

2. EDEBİ UNSURLARDA HALK TÜRKÜLERİ

Türkü'nün Türk-î sözünden geldiği görüşü bilinmekle birlikte halkın iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebi birikimler olarak tanımlaya biliriz. Halk türküleri daha çok söyleyeni belli olmayan, çeşitli ezgiler ve makamlarla icra edilen bir tür olup genellikle hece ölçüsünü kullanarak karşımıza çıkmaktadır. Türküler aruz vezni ile oluşturulmuş örnekleri olsa da genellikle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte ve yazılmaktadır. Hece vezni ile söylenmiş türküleri Anadolu coğrafyasındaki ilk örneğini 16. yüzyılda çoğunlukla Öksüz Dede'ye ait eserlerde görmekteyiz (Kökten ve Duyku, 2017: 471-72).

Türkülerde değişme hem sözde hem de ezgide olabilir. Sözler değişik ezgilerle söylendiği gibi, ezgiye de değişik sözler monte edilebilir. Giresun ve Trabzon türkülerinde ise bu durum biraz farklı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu yörede görülen son hecenin eksik bırakılması türkü ezgisinin karar sesini ve melodik yapısını bozmayacağı gibi insan duygusunda düşünsel bir etki bırakmaktadır. Türkü söyleyenler ya da türkü yakıcılar söylenme ortamları ve söylenme amaçları kullanarak her türlü sosyal olguları gelenek aracı olarak oluşturmuşlardır. Türkü söylemek için özel toplantılar gerekmediği gibi özel söylence zamanı da olmaz. Türküler ortamı uygun olan neşeli ve kederli olaylar üzerine yaz ve kış her durumda söylenmektedir (Artun, 2013: 2).

Edebi türlerden olan türkülerin çoğu hece vezni ile uygulanmış olup genellikle 4+3, 4+4, 4+4+3 hece birimleri ile tüm Anadolu coğrafyasında kendine özgü duygu güzellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Halkın edebi duygu dünyasından birçok kez güç alan divan, semaî, kalenderî, selis gibi âşık edebiyatının aruz vezniyle kaleme aldığı nazım şekilleri de türkü formatıyla karşımıza çıkmaktadır. Yaşayan geleneksel halk, şiir ve türkülerindeki ahengi sağlayan hece ölçüsünü sıklıkla kullanmakla birlikte, kaçınılmaz diğer bir unsur olan uyak ve redif sistemi çok önemsenmemiştir. Yaşayan geleneksel halk kendine özgü üretimlerinde neyi dilerse onu yaşatırlar. Bu yaklaşımlara müdahale etmek gelenekselliği bozar, Beste'den öteye gitmez. Karadeniz'in geleneksel halkını da bu ölçüde görmemiz gerekmektedir. Öyle görünüyor ki bu metinlerin vezin yönüne oldukça dikkat edilmekle birlikte uyak ve redif yönü ihmal edildiği görülmektedir. Yöresel ağızlarda kelimelerin söylem biçimi öyle ki şiirde uyumu saylayan bu söylemler melodik ezgiyle söylendiğinde dikkatten kaçmaktadır. Müzik icrası durumunda bu söylem, enstalasyon ve prozodi bozukluğuna sebep olmaktadır. Bundan dolayıdır ki türkü metinleri ile ezgiye dökülmüş metinler arasında bir uyum söz konusu olmalıdır. Oysaki bu durum Karadeniz ağızında söylenen türkülerin son heceleri ya da kelimeleri okunmasa da ahenk ve uyum, kendi içinde doğal akışında hissedilmektedir. Bu bağlamda bir takım tasarrufların yapıldığı da bir gerçektir. Bu tasarruflardan biri de Giresun, Trabzon ve Rize yöre türkülerinde görmek mümkündür (Yıldırım, 2016: 66). Karadeniz kıyı yörelerinde geçmiş Türk uygarlıklarının bırakmış olduğu ağız yapısı türkü söyleme geleneğinde kendini çokça hissettirmektedir.

Sözlü iletişim aracı konumunda bulunan ağızlara özgü sözel ifadelerin, dilsel davranış olmaktan çok tekrarlanabilir davranış olarak tanımlanmaktadır. Ağızlar, gelecek kuşaklara eskiden olduğu gibi güçlü bir şekilde aktarılamamakta, çeşitli nedenlere bağlı olarak tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar hızlı-köklü bir biçimde değişmekte ve birincil özelliklerini yitirmektedir. Bu durum bilim insanlarıncı çeşitli uygarlıkların ortak dil bağlamlarına ve günümüzde gelişen teknolojik gelişimlere bağladıklarını bilmekteyiz. Bu nedenle, geri döndürülemez biçimde kaybolmalarından önce mümkün olduğu kadar çok ağızın mümkün olduğu kadar çok malzemeyle belgelenmesi büyük önem taşımaktadır (Demir, 2011: 49). Yörede yaşam sürmüş özellikle Çepni ve Kıpçak ağızı bugünkü Karadeniz insanların kullandığı gündelik konuşmalarında sıkça karşımıza çıkmaktadır.

3. YÖREDE KÜLTÜREL İZ BIRAKMIŞ TÜRK VARLIKLARI

Karadeniz'de varlık gösteren Kıpçaklar kültürel anlamda özellikle dil konusunda bu bölgede büyük birikintiler bırakmışlardır. Bugünkü konuşulan Karadeniz ağızında birçok Kıpçak kelimelere türkülerde rastlamak mümkündür. Oğuz boylarından özellikler Çepnilerin Karadeniz folklorunda baskın bir yeri olduğu da aşikârdır. Günümüzde kullanılan kemeçe çalgısı, oynanan horonlar ve giyim kuşamda Çepni kültürünü görmek mümkündür.

Karadeniz’de türkülerin bu yarım kalma özelliği halk tarafından folklorik bir yapı olarak öylesine benimsenmiş ki, aşağıda notasını verdiğimiz türküde görüldüğü gibi son heceleri eksik olmayan birçok türküde de eksik varmış gibi söylenmektedir. Özellikle birçok icracı tarafından seslendirilen “ Oy Trabzon Trabzon” türkü de aynen yukarıda bahsettiğimiz gibi icracının konumu, mekân ve türkü söylerken fiziksel hareketliliğinden dolayı son heceleri söyleyerek folklorik bir anlam zenginliği yaratmışlardır. (Resim: 2.)

Oy Trabzon Trabzon
İçin kalay için kalaylı kazan
İçin kalaylı ..... söylenmeyen kelime (kazan)

Efkârli günlerume
Efkârli günlerume
Geldi çattı geldi çattı Remezan
Geldi çattı Re.... Söylenmeyen hece (mezan)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 782
İNCELEME TARİHİ 4. 10. 1974

YÖRESİ
KARADENİZ

KİMDEN ALINDIĞI
HÜSEYİN DİLÂVER

SÜRESİ

OY TRABZAN TRABZAN

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
4. 3. 1954

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

-1-
OY TRABZAN TRABZAN
İÇİN GALAY, İÇİN GALAYLI GAZAN, İÇİN GALAYLI GAZAN
EFKÂRLİ GÜNLERUME, EFKÂRLİ GÜNLERUME
GELDİ ÇATTI, GELDİ ÇATTI REMEZAN GELDİ ÇATTI REMEZAN

-2-
GİTTİM DERE YUKARI
BULDUM GUŞUN, BULDUM GUŞUN FOLİNİ BULDUM GUŞUN FOLİNİ
PENCEREDEN AŞAĞI, PENCEREDEN AŞAĞI
VER BÖNCÜKLİ, VER BÖNCÜKLİ GOLİNİ, VER BÖNCÜKLİ GOLİNİ

-3-
OY TRABZAN TRABZAN
SENDEN AYRI, SENDEN AYRILACAĞIM SENDEN AYRILACAĞIM
SEN AKLIMA GELENDE, SEN AKLIMA GELENDE
DÜŞÜP BAYI, DÜŞÜP BAYILACAĞIM, DÜŞÜP BAYILACAĞIM

Resim: 2

Tüm bu söyleme geleneğinin yanı sıra bazı oyun müziklerinin melodik yapılarında da eksik çalma özelliği bulunmaktadır. Türkülerdeki son hecenin eksik bırakılması tavrı, anlam ve üslup bakımından bir daralma bir uyumsuzluk yaratmadığı için aynı özelliği ezgi, melodi üzerinde de uyguladıkları görülmüştür.

9/8 ritim usul kalıbıyla yazılmış ve “La” karar sesli TRT’nin 02041 repertuar numaralı “Bağlamam Perde Perde” adlı türkü “La” kararlı olmasına karşın, karar sesinden 4 ses üstte “Re” perdesinde melodinin bitmesi bize oyun ezgi melodilerinde de yarım kalma özelliği olduğunu göstermektedir. Bu durum türkülerin halk nazarında hissedildiği şekilde doğru olduğunu gösterir ki bu Folklor’ un tanımında halkın ürettiğine müdahale edilemez olduğunun apaçık bir göstergesidir. Bu zenginlik Giresun folklorunun önemli bir özelliğidir. Ayrıca Giresun yöresinde “Çandır Çöplük Havası” olarak bilinen “Bağlamam Perde Perde” adlı türkü karşılama olarak bilinmektedir. Karşılama oyunlarının da oyun müziği olan sıkça çalınan bu ezgi, ritmik yapısıyla (2+3+2+2=9) 9 zamanlı olmasına karşın son ölçü (2+3+2+... bu şekilde bitmesiyle 1/4Lük olan son iki birim zamanı “es” olarak söylenmektedir. Bir başka deyişle “es” birim zamanı olan son iki birim “La” (teline) sesine vurulup karar sesini

vermez bunun yerine “Re” perdesinde biterek “La” hissini vermektedir. “Bağlamam Perde Perde” türküsünün hece ölçüsüne bakıldığında son heceleri tam olduğu görülmektedir. (Resim 3)

BAĞLAMAM PERDE PERDE
(Sayfa - 2)

— 1 —
BAĞLAMAM PERDE PERDE
DÜŞÜRDÜN BENİ DERDE
AYAK ÜSTÜ DURAMAM
SENE GÖRDÜĞÜM YERDE

— 2 —
OY GİRESUN BULANCAK
BU İŞ NASIL OLACAK
BEN HAKİME DANIŞTIM
O VAR BENİM OLACAK

— 3 —
SOKAK BAŞI MEYHANE
ASMA DANDIR KAPISI
BEN GÖZÜME ALDIRDIM
ONBEŞ SENE MAPUSU

Resim: 3

5. SONUÇ

Bütün bu özellikler tarihi uygarlıkların bıraktığı kültürel izlerin ve coğrafik durumlarının yanı sıra oluşturulmuş yöresel ağızların türküler ve oyunlarındaki zenginliği olduğu görülmüştür. Bir yandan türkü söyleyip diğer yandan sırtınızda çay sepeti ya da fındık çuvalı taşıyıp, o patikaları tırmandığınızdan ötürü türkü söylemeniz güç hale gelmektedir. Hele de söylediğiniz türkü hareketli bir türkü ise türkünün sözlerini nefessiz kalır söyleyemezsiniz. Bu durum oyun oynarken de karşınıza çıkar, hızlı oynandığından horon ya da karşılama oynarken türkü söylerseniz kelime yarım kalır, melodi yarım kalır, oyun yarım kalır hareket yarım kalır yetmez, yarım kalan yerde bir soluk alır söylemeye ve oynamaya devam edersiniz. Anadolu’da ki folklorik ve kültürel yapı mozaiki içerisinde, Karadeniz Bölgesi halk ezgilerinin son hecelerinin neden söylenmediği tespit edilerek ortaya konulmuştur. Bu araştırma sonucunda, Karadeniz Bölgesi halk ezgilerinin bazılarını ele alarak çalışılmış ve bu çalışmanın kültürel açıdan ileriki nesillere aktarımında son derece yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bölge de yaygın olarak kullanılan tüm ezgiler ve oyun ezgileri kayıt altına alınarak repertuara kazandırılmak üzere saha araştırması ve derleme çalışmalarının yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Artun, E. (2013). “Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler”, 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, *Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu*, 22- 24 Mart 2013, Fethiye-Muğla.
2. Cihanoğlu, Y. (2010). Trabzon Halk Müziğinde Ritmik Yapıların İncelenmesi”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
3. Demir, G. (2011). “Dil-Müzik İlişkisi Ekseninde Yapılanan Türk Halk Müziği Yöresel Ağız Özelliklerinin Fonetik Notasyonu”, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
4. Eke, M. (2016). “Türk Halk Müziği Ezgilerindeki Motifler Ve İşlevleri”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, Sayı 32, sayfa 32-47.
5. Karabulut, M. Tüfekçi, B. (2019). “TRT Türk Halk Müziği Repertuarına Kayıtlı Giresun Türkülerinin Makam Ve Usul Özellikleri Açısından İncelenmesi”, *Journal of World of Turks / Zeitschrift für die Welt der Türken*, Date, January 1.
6. Kaya, D. (2001). “Trabzon Yöresi Türküleri”, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*. Trabzon.
7. Korkmaz, M.A. (2021). “Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru “Fındık Toplayan Gelin!””, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S,17 C.9, Siirt.
8. Köktan, Y. Duyku, G. (2017). “TRT Repertuarında Yer Alan Kastamonu Türkülerinde Söz Unsuru”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı:11 Sayfa:470-49.

9. Yıldırım, A. (2016). “Türkü Sözlerindeki Problemlere Dair”. *Cyprus International University Folklor/Edebiyat Dergisi*, cilt:22, sayı:85.
10. Özmenli M. (2016). “Ortaçağ'da Doğu Karadeniz 'de Oğuz ve Kıpçak Yerleşimi” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan.
11. Yılmaz, K. Nacakçı, Z. (2016). “Karadeniz Bölgesi Halk Ezgilerinin Müzikal Yapılarına Yönelik Analiz Çalışması”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, Volume 2. Special Issue 1.
12. Vural, F.G., (2011). “Türk Kültürünün Aynası: Türküler”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 6, Number: 3, Mayıs.